

บทความ: เฮมพ์...รากเหง้าแห่งวิถีชีวิตวัฒนธรรมชาวม้ง

ภูมิรัฐศาสตร์ สัมพันธ์พานิช และ กาญจนนภา พงศ์พนรัตน์

วิทยาลัยนวัตกรรมการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การอ้างอิง: ภูมิรัฐศาสตร์ สัมพันธ์พานิช และ กาญจนนภา พงศ์พนรัตน์. (2562). เฮมพ์...รากเหง้าแห่งวิถีชีวิตวัฒนธรรมชาวม้ง. วารสารสิ่งแวดล้อม, ปีที่ 23 (ฉบับที่ 3).

วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชาวม้ง

ในภูมิภาคอนุทวีปเอเชีย ภาคการเกษตรเป็นส่วนสำคัญในการดำรงชีพของประชากรเป็นส่วนใหญ่ ก่อให้เกิดวิถีชีวิต ประเพณี รวมถึงค่านิยมและความเชื่อต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมาหลายรุ่นอายุคนจนเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรม เช่นเดียวกับประเทศไทยซึ่งมีพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศเพื่อการทำเกษตรกรรม โดยมีการประกอบอาชีพทางการเกษตรมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจนกลายเป็นวัฒนธรรมชุมชนเกษตรกรรมที่สามารถพบเห็นได้โดยทั่ว เช่น วัฒนธรรมข้าวที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่อง “แม่โพสพ” เป็นวัฒนธรรมความเชื่อด้านการเห็นคุณค่า และประโยชน์ของข้าวที่นำมารับประทาน และใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีประเพณีการนำน้ำมาใช้ในการทำการเกษตรกับความเชื่อเรื่องของ “พระแม่คงคา” การใช้ดินในการเพาะปลูกกับความเชื่อเรื่องของ “พระแม่ธรณี” เป็นต้น ซึ่งล้วนสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องของการดำรงชีวิตด้วยการพึ่งพิงธรรมชาติรอบตัว หรือที่เรียกว่า “นิเวศวัฒนธรรม” ประกอบไปด้วย ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยรอบในการตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิตในการดำรงชีพเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ รวมทั้งวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อที่เกิดขึ้นเพื่อสร้างคุณค่าความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างชีวิตกับสิ่งแวดล้อม อันเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยที่แตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นในเขตที่สูง อย่างเช่น พื้นที่ภูเขาหรือดอย ในเขตที่ราบหรือที่ราบสูง อย่างเช่น พื้นที่เทือกภาคกลางหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือแม้แต่เขตชายฝั่งทะเลทั้งภาคตะวันออกและภาคใต้ของประเทศ โดยในแต่ละพื้นที่ล้วนมีวัฒนธรรมเกษตรกรรมที่แตกต่างกัน มีการเพาะปลูกพืชการเกษตรแตกต่างกันตามความเหมาะสมของพื้นที่ และสภาพอากาศ รวมถึงความแตกต่างทางวิถีชีวิต และความเชื่อ ซึ่งรวมแล้วเรียกว่า “รากเหง้าทางวัฒนธรรม”

เมื่อพิจารณาถึงกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับการปลูกกัญชา จัดว่าเป็นตัวอย่างกรณีศึกษาที่ชัดเจนในเรื่องการศึกษาวัฒนธรรมเกษตรกรรมที่ผสมผสานอยู่ในรากเหง้าวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ และยังคงมีการดำเนินอยู่ในปัจจุบัน พืชทางการเกษตรที่เรียกว่า “กัญชา” หรือ “เฮมพ์” ดังกล่าวนี้นี้ มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Cannabis sativa* L. ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับต้น “กัญชา” โดยเฮมพ์หรือกัญชานั้นมีบทบาทต่อวิถีการดำรงชีพของชาวม้งเป็นอย่างมาก แม้ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในการเร่งพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ ไปอย่างรวดเร็วก็ตาม แต่ยังคงมีชาวม้งที่อาศัยตามชุมชนบนพื้นที่ราบสูงตามดอยยังคงมีการทอผ้าจากเส้นใยเฮมพ์ตามวิถีชีวิต และความเชื่อดั้งเดิม เพื่อการดำรงชีพทั้งทอเพื่อสวมใส่เองในครัวเรือน และเพื่อจำหน่ายสู่ตลาด นอกจากนี้ยังมีการใช้ประโยชน์จากเส้นใยเฮมพ์ที่ได้จากลำต้นเรียกว่า Long bast fiber ซึ่งเป็นเส้นใยที่เหนียวที่สุดในโลก โดยมีกระบวนการทำเพื่อให้ได้เส้นใย และนำมาทำเป็นผลิตภัณฑ์สิ่งทอ (สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดภาคเหนือ, 2544)

แม้ว่า “เฮมพ์” จะมีบทบาทต่อวิถีชีวิตชาวมังมานานตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นเครื่องบ่งบอกถึงความเชื่อ ความศรัทธา ที่มีมาตั้งแต่อดีต แต่เนื่องจาก เฮมพ์ ถูกจัดว่าเป็นพืชผิดกฎหมายเนื่องจากเป็นสารเสพติดชนิดหนึ่ง ตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ระบุชื่อยาเสพติดให้โทษประเภทที่ 5 พ.ศ. 2562 จึงถือว่าการปลูกโดยไม่ได้ ครอบอนุญาตนั้นเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย แต่เนื่องด้วยบริบททางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่มีการสืบทอดมายาวนาน นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงพบว่าชาวมังยังมีการปลูกเฮมพ์เพื่อนำเส้นใยมาทำสิ่งทอต่าง ๆ อีกทั้งการปลูกเฮมพ์ เพื่อนำมาทอผ้าเป็นวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมของชาวมัง จึงทำให้กฎหมายยังไม่สามารถบังคับใช้ได้อย่างเบ็ดเสร็จเพราะ ขัดกับสิ่งที่เป็วิถีชีวิตชาวมังอย่างมาก หากแต่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องสามารถควบคุมการผลิตได้ตามอำนาจ และหน้าที่หรือด้วยข้อตกลงร่วมกัน ดังนั้นในสภาวะการณ์ปัจจุบัน เราจึงยังสามารถพบเห็นการปลูกเฮมพ์ของชาว มังบนพื้นที่ราบสูงได้ในหลายพื้นที่

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ เมื่อรัฐบาลไทยได้รับกระแสพระราชดำรัสในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ซึ่งได้มีพระราชดำรัสสั่งให้รัฐบาลไทยช่วยสนับสนุน และส่งเสริม ให้เกษตรกรไทยได้ปลูกเฮมพ์ โดยเฉพาะในพื้นที่ตำบลพบพระ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ซึ่งเป็นพื้นที่พิเศษที่ทาง รัฐบาลมีการประกาศให้มีการส่งเสริม และสนับสนุนการปลูกเฮมพ์เป็นพืชเศรษฐกิจใหม่ โดยคำนึงถึงการใช้ประโยชน์ ในครัวเรือน และในเชิงอุตสาหกรรม เฮมพ์จึงยังคงเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวมังที่บ้านใหม่ยอดคีรี ตำบลคีรีราษฎร์ อำเภอพบพระ จังหวัดตาก สืบต่อมาในปัจจุบัน

ชาวมังมีความเชื่อว่า เมล็ดกล้วยหรือเฮมพ์ที่ปลูกนั้น เป็นเมล็ดที่ได้รับการประทานมาจากพระเจ้า และยัง เป็นสิ่งที่พระเจ้าประทานความอุดมสมบูรณ์มาให้มนุษย์อีกด้วย นอกจากนี้จะมีการปลูกเฮมพ์เพื่อนำเส้นใยมาทอผ้า เพื่อใช้นุ่งห่มในการดำรงชีวิตแล้ว ยังมีการใช้เฮมพ์ในการประกอบพิธีกรรม และความเชื่อต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น การสานเส้นใยเฮมพ์ให้เป็นรองเท้า เพื่อใช้สำหรับคนตายใส่เดินทางไปสวรรค์ การต่อเส้นใยเฮมพ์ให้มี ความยาว เพื่อใช้เป็นสายสัญญาณ หรือแม้กระทั่งการนำเฮมพ์มาใช้ในพิธีที่สำคัญ คือ “พิธีอ้วนเง้ง” หรือ “พิธีเข้าทรง” ซึ่งเป็นงานประเพณีที่สำคัญของชาวมังมาตั้งแต่สมัยโบราณ นอกจากนี้ตามวัฒนธรรมของชาวมังนั้น ผู้หญิงหรือภรรยา ของทุกบ้านจะมีหน้าที่ภายในบ้าน คือ การทอผ้า โดยผู้หญิงทุกคนจะต้องทอผ้าเป็น เนื่องจากสมัยก่อนไม่มีเสื้อผ้าขาย ทำให้ต้องมีการทอผ้า เพื่อใช้ในครัวเรือนกันเอง โดยการทอผ้าานั้นจะต้องทอให้ทันงานวันขึ้นปีใหม่ เพื่อที่จะได้สวมใส่ ผ้าใหม่ เพื่อเฉลิมฉลองต้อนรับวันปีใหม่ด้วย แต่ละครั้วเรือนจะมีการเริ่มปลูกเฮมพ์ตั้งแต่เดือนเมษายน และจะเริ่มทอ ผ้าตั้งแต่เดือนสิงหาคมไปจนถึงเดือนกันยายน จากนั้นจึงนำผ้าทอมาล้อมคราม หากผู้หญิงบ้านไหนไม่ขยัน ก็จะทำให้ ทอผ้าเสร็จไม่ทันใช้ใส่วันขึ้นปีใหม่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคนทอผ้าบ้านนั้นเป็นคนขี้เกียจ ดังนั้นผู้หญิงทุกรั้วเรือนจึงต้อง ทอผ้าเป็น หากทอผ้าไม่เป็น ผู้หญิงคนนั้นจะหาสามีไม่ได้ เพราะมีความเชื่อกันว่า ผู้หญิงคนนั้นทำอะไรไม่เป็น ซึ่งความ เชื่อดังกล่าวนี้ยังคงสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

จากที่กล่าวมาในข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการทอผ้าจากใยกล้วย หรือเฮมพ์ที่พบได้ในอำเภอพบพระ จังหวัดตาก สะท้อนถึงความเชื่อ ความศรัทธา จารีต และประเพณี ตลอดจนจน กระบวนการ และวิธีการทอ วิธีลอกเส้นใยที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละชุมชนหรือหมู่บ้าน ซึ่งกลายเป็น “ภูมิ ปัญญาท้องถิ่น” ที่ประกอบไปด้วย ความรู้ ความสามารถ รวมกับค่านิยม และความเชื่อเรื่องระหว่างคนกับ ธรรมชาติ ตลอดจนคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน และ

พิธีกรรมต่าง ๆ ดังเช่น กลุ่มชาวม้งที่อำเภอพบพระ จังหวัดตาก ที่มีการปลูกเฮมพ์ และมีการลอกเส้นใยจากลำต้น และนำมาทอผ้า ที่ได้มีการสืบทอดต่อเนื่องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ชาวม้งกับเฮมพ์ ความเชื่อมโยงของภูมิปัญญาท้องถิ่นกับธรรมชาติ

“ภูมิปัญญาท้องถิ่น” เป็นสิ่งที่มีคุณค่า และมีความสำคัญในท้องถิ่น หรือชุมชนที่แตกต่างกันไปตามลักษณะทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของแต่ละพื้นที่ ทำให้ชุมชนนั้นสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน และมีสถานะแวดล้อมที่สมดุลจนกลายเป็นรากฐานของการพัฒนา นอกจากนี้ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ยังเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน เช่น วัฒนธรรมการทอผ้าของชาวม้ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติกลายเป็นวิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่มีความสอดคล้องกับธรรมชาติได้อย่างลงตัว สำหรับกรณีศึกษาชาวม้งที่อำเภอพบพระ จังหวัดตากนั้น พบว่า ชาวม้งมีการนำเอาทรัพยากรทางธรรมชาติมาสร้างสรรค์ และพัฒนา เพื่อใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต ตั้งแต่การประกอบอาชีพการเกษตรด้วยการปลูกข้าวหรือข้าวโพด เพื่อการบริโภคหรือเพื่อเลี้ยงสัตว์แล้ว ยังพบว่า มีการปลูกเฮมพ์ ไว้ในที่ดินแปลงเล็ก ๆ ของตน และนำเส้นใยเฮมพ์มาทอผ้า เพื่อทำเครื่องแต่งกาย เป็นต้น เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว เฮมพ์เป็นพืชที่เจริญเติบโตได้ง่าย ใช้เวลาเพียง 3-4 เดือน ก็สามารถเก็บเกี่ยวได้ สามารถปลูกได้ตลอดทั้งปี ทั้งนี้เฮมพ์จะใช้ประโยชน์จากเส้นใยเป็นหลัก

จากงานวิจัยเพื่อศึกษารากเหง้าวัฒนธรรมของชาวม้งกับการใช้ประโยชน์จากเฮมพ์ที่อำเภอพบพระ จังหวัดตาก ผลจากการสำรวจพื้นที่ของทีมีวิจัย พบว่า ชาวม้งที่อำเภอพบพระ มีวิธีการเก็บเกี่ยวเฮมพ์เมื่อมีอายุครบการเก็บเกี่ยว โดยชาวม้งจะตัดเฮมพ์มาทั้งต้น จากนั้นลอกเปลือกของลำต้นออก และนำเส้นที่ได้จากการลอกเปลือกมาถักต่อกัน เพื่อให้ได้เส้นใยที่ยาวขึ้น จากนั้นจึงนำไปปั่น และม้วนเป็นเส้นแล้วนำมาแช่น้ำ เพื่อให้ได้เส้นใยที่ยุย และนิ่มขึ้น จากนั้นจึงนำมาเข้าสู่กระบวนการย้อมสี และกระบวนการทอในลำดับถัดไป (ดังรูปที่ 1 และ 2)

นอกจากนี้จากงานวิจัยยังพบว่า ในปัจจุบันพื้นที่อำเภอพบพระ จังหวัดตาก มีการปลูกเฮมพ์ เพื่อการขายในรูปแบบของผลิตภัณฑ์เส้นใย และตัดลำต้นขาย เพื่อเข้าสู่กระบวนการทางอุตสาหกรรมของเส้นใยจากเฮมพ์ เพื่อนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ อีกด้วย โดยมีการส่งขายทั้งภายในประเทศ และส่งออกนอกประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการใช้ที่ดินอย่างคุ้มค่าของชุมชน และยังเป็นการเพิ่มรายได้จากการปลูกเฮมพ์ควบคู่ไปกับการรักษารากเหง้าทางวัฒนธรรมในการนำเส้นใยมาทอผ้าตามวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นของชาวม้ง

รูปที่ 1 ต้นกัญชงแห้งก่อนนำเข้ากระบวนการผลิตเส้นใย

ที่มา: ภูมิรัฐฯ สัมพันธ์พานิช (2562)

รูปที่ 2 เส้นใยของกัญชงก่อนนำมาทอ

ที่มา: ภูมิรัฐฯ สัมพันธ์พานิช (2562)

วัฒนธรรมและวิถีชีวิตการทอผ้าเส้นใยจากเฮมพ์ยังคงมีความเกี่ยวข้องกับชาวม้งที่อำเภอพบพระ จังหวัดตาก มาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน และยังคงมีการดำเนินอยู่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานของชุมชน เป็นสิ่งที่มีคุณค่าที่ควรอย่างยิ่งต่อการให้ความสำคัญ เนื่องจากแสดงถึงความมี “อัตลักษณ์” ของชุมชนกับวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน ควรค่าแก่การเรียนรู้ และได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งภาคเอกชนที่สนใจพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ต่อไป

ภูมิปัญญาท้องถิ่น...จากคุณค่าสู่มูลค่า

การพัฒนาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นกลายเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนนั้น สามารถช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้เพิ่มมากขึ้นกว่าภาคการเกษตรเพียงอย่างเดียว โดยเป็นการพัฒนาจากทุนทางวัฒนธรรม หรือมรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1) จับต้องได้ (Tangible) และ 2) จับต้องไม่ได้

(Intangible) โดยการใส่เรื่องราว (Story) และเนื้อหา (Content) ของวัฒนธรรมนั้นลงไปในการผลิต (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2561) เป็นการสร้างความแตกต่างให้กับผลิตภัณฑ์ที่สร้างขึ้นส่งผลให้เกิดมูลค่าที่สูงขึ้นได้ เช่นเดียวกันกับกรณีบ้านใหม่ยอดคีรี อำเภอพบพระ จังหวัดตาก ที่มีการรวมกลุ่มทอผ้าจากใยกล้วยหรือเฮมพ์ โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม ทั้งวิธีการปลูก การลอกเส้นใยจากลำต้น รวมทั้งวิธีการทอ การย้อมเส้นใยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว จนสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ออกมาจำหน่าย ตลอดจนมีการออกแบบป้ายผลิตภัณฑ์สินค้า และบรรจุภัณฑ์ให้มีเอกลักษณ์ และมีความทันสมัยมากขึ้น ดังรูปที่ 3 เป็นการสร้างรายได้ และเกิดการสร้างงานในชุมชนขึ้นอย่างต่อเนื่อง สามารถช่วยบรรเทาความเดือดร้อนจากการทำการเกษตรในพื้นที่ที่ไม่มีแหล่งน้ำ และในเกือบทุกปีเกษตรกรมีการปลูกพริก ปลูกข้าวโพด และพืชไร่ต่าง ๆ แต่ผลผลิตทางการเกษตรที่ปลูกนั้นขายไม่ได้ราคาหรือราคาตกต่ำ ส่งผลให้เกษตรกรชาวม้งประสบปัญหาการขาดทุน ดังนั้นการรวมกลุ่มทอผ้าจากใยกล้วยหรือเฮมพ์ ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นแนวทางที่ดีที่สามารถสร้างรายได้ชัดเจน และทำให้คุณภาพชีวิตของชาวม้งดีขึ้น

รูปที่ 3 ป้ายผลิตภัณฑ์สินค้าจากผ้าทอใยกล้วย ณ กลุ่มผ้าทอใยกล้วย ตำบลคีรีราษฎร์ อำเภอพบพระ จังหวัดตาก
ที่มา: ภูมิรัฐฯ สัมพันธ์พานิช (2562)

นอกจากนี้ จากการเล่าเรื่องของผู้นำชุมชน พบว่า ผลิตภัณฑ์จากเส้นใยกล้วยหรือเฮมพ์นั้น เริ่มจากการที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงเสด็จพระราชดำเนินมาเยี่ยมหมู่บ้านชาวม้งที่อำเภอพบพระ จังหวัดตาก และชาวม้งได้ทำการถวายผ้าที่ทอจากใยกล้วยหรือเฮมพ์สำหรับพระองค์ ท่านทรงมีพระราชกระแสรับสั่งว่า

**“ชอบ สวยจัง แม่ชอบผ้าใยกล้วยง ทอเป็นไหม สอนให้ลูกหลานทอเป็นเยอะๆ และ
ให้ชาวม้งทอส่งให้แม่ได้ไหม”**

หลังจากนั้น ชาวม้งที่อำเภอพบพระ จังหวัดตาก จึงร่วมกันจัดตั้งกลุ่มทอผ้าใยกล้วยง โดยทอผ้ามาตลอด ตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 จนถึงปัจจุบัน และมีการทอผ้าส่งในวัง และศูนย์ศิลปาชีพฯ เรื่อยมา ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการจดทะเบียนเป็นสินค้า OTOP และจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนทอผ้า มีการพัฒนาผ้าทอใยกล้วยงให้เข้ากับยุคสมัยมากขึ้น หรือมีการพัฒนานำผ้าทอมาออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์ ยกตัวอย่างเช่น ทำเป็นผ้าพันคอ เสื้อสูท และกระเป๋า เป็นต้น ดังรูปที่ 4 ทั้งนี้ ผลิตภัณฑ์จากกล้วยงหรือเฮมพ์ยังคงอยู่ในรูปแบบของการทอ โดยนอกเหนือจากการทอส่งในวัง และศูนย์ศิลปาชีพฯ แล้ว ยังมีการจำหน่ายสินค้าในช่องทางต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการตั้งขายภายในพื้นที่ชุมชนเอง เนื่องจากมีคนจากภายนอกมาดูงานแทบทุกวัน และการออกบูชางาน OTOP ตามสถานที่ต่าง ๆ ที่หน่วยงานภาครัฐ ได้เชิญไปออกงาน ทำให้มีรายได้ในครัวเรือนเพิ่มขึ้น แม้ว่ารายได้ที่รับเพียงพอต่อการดำรงชีวิต หรือพอมิ พอกิน พอใช้เลี้ยงครอบครัวอยู่รอดแบบปีต่อปีหรือเดือนต่อเดือนเท่านั้น หากแต่ยังไม่ถึงระดับที่จะมีเงินเก็บออม แต่อย่างน้อยก็ยังเป็นการส่งเสริมให้กลุ่มสตรีในชุมชนมีงานทำ ไม่ต้องไปรับจ้างที่อื่น ทั้งนี้ทุกคนมีความภาคภูมิใจในงานหรือสิ่งที่ทำเพราะนอกจากจะสามารถหารายได้ด้วยตนเองได้แล้ว ยังเป็นการรักษาวิถีชีวิตวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวม้งไว้ได้ด้วยเช่นกัน โดยตอนหนึ่งของการลงพื้นที่สำรวจตามโครงการวิจัย ผู้นำชุมชนกล่าวกับทีมวิจัยว่า

“เรารักสิ่งนี้ เราอยากอนุรักษ์ไว้ เราอยากสอนให้ลูกหลาน เหมือนที่แม่หลวงของเรารับสั่งไว้ ถ้าตอนนั้น ท่านไม่รับสั่งก็ไม่รู้ว่าตอนนี้ป้ายังจะทำอยู่ไหม คนอื่นนี่เขาอยากทำก็ทำ ไม่อยากทำก็ไม่ทำ แต่ป้าทำตลอดทำเป็นอาชีพ” นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนยังย้ำกับทีมวิจัยเพิ่มเติมว่า

“ป้ามีกำลังใจ มีพลัง ตั้งแต่ตอนที่พระองค์ท่านรับสั่งเรา ตรงนี้มันยังคงหมุนเวียนอยู่ในใจของเรา หมุนเวียนอยู่ในสมองของเรา ตลอดไม่ห่างเลย มีพลัง กำลังใจ บ้างครั้งอาจจะท้อ แต่ไม่เคยถอย ร้องไห้ ไม่ถอย จะสู้ไปเรื่อย ๆ จะสอนไปเรื่อย ๆ ให้ลูกหลานทำเป็น”

แม้ว่าชาวม้งที่อำเภอพบพระ จังหวัดตาก จะเป็นวิสาหกิจชุมชนขนาดเล็ก แต่กลับแสดงจุดยืนที่สำคัญ และหนักแน่นของผู้นำชุมชนได้อย่างชัดเจน ทำให้ยังคงมีการทอผ้า และพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์มาโดยตลอด แม้ว่าในปัจจุบันอาจต้องประสบปัญหาต่าง ๆ ได้แก่ เรื่องการผลิตที่ติดขัดกับข้อบังคับทางกฎหมาย ปัญหาในเรื่องของการขออนุญาตปลูก ตลอดจนช่องทางการจัดจำหน่ายที่ยังไม่มีการกระจายหรือส่งขายมากนัก รวมทั้งไม่มีความต่อเนื่องทางการตลาด นอกจากนี้ ทางกลุ่มวิสาหกิจทอผ้าใยกล้วยงหรือเฮมพ์นี้ ยังขาดความรู้ในเรื่องของการออกแบบ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพยิ่งขึ้น ดังนั้นการส่งเสริมและให้การสนับสนุนในเรื่องดังกล่าวมานี้ ชุมชนยังคงต้องการความช่วยเหลือ หรือสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง หรือภาคเอกชนที่สนใจให้ความร่วมมือสนับสนุน เพื่อการพัฒนาให้เกิดความมั่นคง ยั่งยืน และชาวม้งมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

รูปที่ 4 ผลิตภัณฑ์จากผ้าทอใยกล้วย อำเภอบพพระ จังหวัดตาก

ที่มา: ภูมิรัฐฯ สัมพันธ์พานิช (2562)

“เฮมพ์” กับการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์

ผลิตภัณฑ์ชุมชน นับว่าเป็นสิ่งที่มีความสร้างสรรค์ สามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจได้ทั้งในระดับชุมชนและระดับประเทศ หากมีการผลักดันไปสู่การส่งออกไปขายยังต่างประเทศได้สำเร็จ ด้วยประเทศไทยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สร้างสรรค์ที่สามารถสร้างออกมาเป็นผลิตภัณฑ์อยู่มากมายในหลายพื้นที่ทั่วประเทศ ไม่ว่าจะเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่งดงาม อาทิ การทอผ้าไหม การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำเครื่องเงิน การทำเครื่องทอง หรือแม้แต่งานจักสานจากย่านลิเภา เส้นกก ใยตาล และผักตบชวา สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มาจากวัสดุทางธรรมชาติที่ถูกนำมาสร้างสรรค์ให้เกิดผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สามารถทำให้เกิดมูลค่าที่เพิ่มขึ้นได้ ซึ่งนับว่าเป็นการต่อยอดผลิตภัณฑ์ชุมชนตามแนวเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่จากรากเหง้าวิถีชีวิตดั้งเดิมมาสานต่อ และพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ผลจากการลงพื้นที่วิจัยยังแสดงให้เห็นได้ชัดว่า หากมีการส่งเสริมสนับสนุนการปลูกเฮมพ์ เพื่อนำเส้นใยมาทอผ้าและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนอย่างต่อยอด จะนำไปสู่ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่า และเพื่อการส่งออกไปขายยังต่างประเทศ จึงนับได้ว่าเป็นการพัฒนาตามแนวทางของการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามแนวทางหลักในการพัฒนาประเทศ เพราะนอกจากจะเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีชีวิตดั้งเดิมอันทรงคุณค่าแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมพัฒนาเศรษฐกิจในระดับชุมชน และรักษาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิตไปพร้อมกัน

ดังนั้นสิ่งที่พึงพิจารณาร่วมกัน คือ แม้ว่า กัญชงหรือเฮมพ์จะถูกจัดว่าเป็นพืชชนิดสารเสพติด หากแต่ถ้ามีการส่งเสริมและสนับสนุนการปลูกเพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างสร้างสรรค์แล้ว จึงคาดว่า “กัญชงหรือเฮมพ์” นั้น จะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย หรือผลิตภัณฑ์ที่สร้างขึ้นส่งผลให้เกิดมูลค่าที่สูงขึ้นในชุมชนนั้น ๆ ได้

กิตติกรรมประกาศ

บทความฉบับนี้ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากโครงการวิจัย เรื่อง “การปรับปรุงและพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์จากเฮมพ์ที่ปลูกในดินปนเปื้อนแคดเมียม อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก (RDG62T0053)” โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร.พันธวัศ สัมพันธ์พานิช เป็นหัวหน้าโครงการฯ ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ประจำปีงบประมาณ 2562 อันเป็นประโยชน์ต่อความสำเร็จของการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. *แกนกลางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ทุนทางวัฒนธรรมคืออะไร*. วารสารวัฒนธรรม ปีที่ 57 ฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม 2561. [ออนไลน์]. 2561. แหล่งที่มา: <http://magazine.culture.go.th/2018/4/mobile/index.html#p=3>. [29 เมษายน 2562]

สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดภาคเหนือ. *กัญชา-กัญชง*. [ออนไลน์]. 2544. แหล่งที่มา: <https://www.oncb.go.th/ncsmi/hemp7.pdf>. [25 เมษายน 2562]